

RAPORTURILE ARMATEI ROMÂNE CU POPULAȚIA CIVILĂ DIN BASARABIA ȘI NORDUL BUCOVINEI; ASPECTE ALE STĂRII DE SPIRIT. 22 Iunie -26 Iulie 1941

CONSTANTIN URLUIANU

Războiul României pe Frontul de Răsărit și, cu deosebire, participarea armatei la eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, a constituit, până nu demult, un subiect mai puțin prezent în lucrările de specialitate din țară. Iar atunci când s-a scris, participarea armatei române la eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei era etichetată, mai ales în anii '50, de istoriografia internă, drept imperialistă. Problema constituia un subiect „tabu” și era scrisă după „concluzii” prestabilite, potrivit cărora România ar fi ocupat teritorii străine.

Abordări ale problemei au fost însă prezente și în lucrări apărute în vestul Europei și în Statele Unite ale Americii¹.

Completând și îmbunătățind anumite culegeri de documente apărute anterior², anul '90 are cunoscut contribuții însemnate prin editarea și reeditarea unor documente³, și memorii⁴, care măresc substanțial orizontul cunoașterii și permit o reliefare mai clară

¹ Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Le IIIe- homme de l'Axe, I*, Paris, 1950; Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române. 1938-1944*, traducere după edițiile germane (Wiesbaden, 1954 și 1965), București, 1994; Maxime Mourin, *La drame des états de l'Axe, de 1939 a 1945*, Paris, 1957; Hermann Weber, *Die Bukowina im Zweiten Weltkrieg*, Hamburg, 1972; Thomas S. Blaton, *Ce spunea președintele Truman despre România: Un raport al serviciilor secrete americane (1949)*, în românește de Ioana Ieronim ș.a., București, 1997; Grigore Gafencu ș.a., *La Roumanie devant la Conférence de la Paix*, II, Paris, 1946.

² Constantin Bușe ș.a., *Relații internaționale în acte și documente, 1939-1945*, vol. II, București, 1976; *Actul de la 23 August 1944 în context internațional : Studii și documente*, coordonator: Gheorghe Buzatu, București, 1984; *23 August 1944. Documente (1939-1944)*, vol. I, II, coordonatori : Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, București, 1984 ; Ioan Scurtu, *Culegere de documente și materiale privind istoria României (1940-1944)*, București, 1978; *Antonescu, mareșalul României și războaiele de reînțregire. Mărturii și documente*, vol. I-IV, coordonate și îngrijite de Iosif Constantin Drăgan, Veneția, 1986-1990.

³ Antonescu-Hitler, *Correspondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, vol I-II, București, 1991; Gheorghe Buzatu, *România cu și fără Antonescu. Documente, studii, relații și comentarii*, Iași, 1991; Marcel Dumitru Ciucă, *Procesul mareșalului Ion Antonescu. Documente* vol. I,2, București, 1996; I. Scurtu ș.a., *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, București, 1995.

⁴ Mihail al României, *Cuvinte către Români. Proclamații, interviuri, declarații*, Iași, 1992; *Veteranii pe drumul onoarei și jertfei (1941-1945). Spre cetățile de pe Nistru (Mărturii, episoade, documente privind acțiunile armatei române în campania de eliberare a Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța)* 22 iunie - 26 iulie 1941, coordonatori: Vasile Bărboi, Gheorghe Ioniță, Alexandru Duja, București, 1996, (se va afla Veteranii...); Mareșalul Ion Antonescu, *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite*, București, 1993; Gheorghe

a conținutului și a nuanțelor subiectului aflat în dezbatere. Dintre acestea am citat doar câteva, urmând ca, pe parcursul materialului, să amintim și altele, deja publicate.

De asemenea, cititorul are la dispoziție astăzi lucrări care stăruie, cu competență, asupra contextului intern și internațional, în cadrul căruia s-au desfășurat acțiunile armate în nordul Bucovinei și în Basarabia. Amintim aici numai câteva⁵, lăsând putând fi oricând completată.

În continuarea celor scrise până acum, subliniem, că demersul nostru are ca scop, depistarea și valorificarea unui important material documentar, în special din Arhivele Militare Române de la Pitești, cu privire la o serie de aspecte mai puțin tratate sau chiar neglijate în literatura de specialitate. În acest sens, vom aborda raporturile dintre armată și populația locală, reliefând, cu prioritate, aspecte semnificative ale stării de spirit a populației civile în condițiile războiului de eliberare a Basarabiei și a nordului Bucovinei.

Studiul documentelor de arhivă, pe această problematică, relevă câteva aspecte interesante referitoare la grija pe care statul român o manifestă față de populația civilă, privitoare la protejarea acesteia față de inamic sau față de unele acte de indisciplină provocate de unele formațiuni militare sau militari izolați din rândul trupelor aliate, la starea de spirit a populației din Basarabia și nordul Bucovinei, la raporturile acesteia cu armata, în funcție și de propaganda desfășurată de inamic pe front, la comportamentul civililor față de armată, față de bunurile rămase de la inamic și, evident, la măsurile luate de conducerea statului și a armatei în fiecare situație în parte.

Preocupată de protecția populației civile împotriva atacurilor inamice, conducerea statului, prin înaltele comandamente ale armatei, a ordonat comandanților de garnizoană ca, împreună cu comandanții militari ai gărilor locale, să facă suficiente șanțuri contra bombardamentelor aeriene pentru toți pasagerii aflați acolo pe timpul atacurilor de noapte.

Fără a se opri aici, ordinul continuă, cerând a se urmări cu perseverență realizarea unui camuflaj perfect în toate orașele, deoarece și acestea sunt predispuse unor asemenea atacuri. Importanța aplicării camuflajului a fost demonstrată. Într-un document despre Capitală se consemnează că în noaptea de 26/27 iunie 1941, când aviația sovietică a vrut să o bombardeze, bombele au ajuns într-un sat din Vlașca⁶.

Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, Iași, 1992; Gr. Gafencu, *Jurnal, Iunie 1940 – iulie 1942*, București, 1994; Radu Rosetti, *Războiul pentru reeliberarea Bucovinei și Basarabiei*, București, 1942.

⁵ Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939–1945*, Iași, 1995; *Armata română în al doilea război mondial. Romanian Army in World War II*, coordonatori: Jipa Rotaru, Carol König, Alesandru Dușu, București, 1995; Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939–1945)*, București, 1999; Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice*, 22 iunie 1941 – 23 august 1944, Iași, 1998; Ion Constantin, *România, marile puteri și problema Basarabiei*, București, 1995; Florin Constantiniu, s.a., *România în război, 1941–1945*, București, 1995; I. Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României, 1939–1947. Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța în valtoarea celui de-al doilea război mondial*, București, 1994; Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial, 1939–1945*, Iași, 1995; Al. Dușu, M. Retegan, *România în război. 1421 zile încleștate. Eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord (22 iunie – 26 iulie 1941)*, București, 1993; Ion Gherman, *Istoria tragică a Bucovinei, Basarabiei și ținutului Herța*, București, 1996; Anatol Petrencu, *Basarabia în al doilea război mondial*, Chișinău, 1997.

⁶ Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), fond Armata a 3-a, dosar nr. 306, f. 25 (Ordinul nr. 401 / A, din 28 iunie 1941, semnat de Comandantul Armatei a 3-a, General C. A., Petre Dumitrescu).

Făcând zilnice inspecții pe front, generalul Antonescu este direct interesat și de starea de organizare și de disciplină în spatele frontului, dând, zilnic, instrucțiuni, în funcție de situație. Prezent, în ziua de 6 iulie 1941, în zona „Flamura”, generalul a constatat din nou că tot spatele frontului era într-o dezordine de neînchipuit și anume: „Toate trenurile regimentare și formațiunile de servicii erau împrăștiate într-o zonă de cultură, cu caii lăsați liberi să pască și să distrugă ogoarele țăranilor, muncite cu atâta trudă, pe o întindere de câteva sute de hectare, așa cum pe vremuri făceau hordadele sălbătice”. Și aceasta din cauza indolenței și nepăsării „celor mari și mici care priveau spectacolul fără a lua nici-o măsură”⁷.

Pentru situațiile în care s-ar fi putut recurge la motivul lipsei de furaje, documentul cuprinde și soluția: „Acolo unde furajele nu sosiseră, trebuia să se cosească o porțiune de teren care să fie plătită proprietarului, iar nu să se devasteze zone întregi”⁸.

Generalul Antonescu nu se oprește însă la constatări, din contră dă soluții, pe care orice comandant de bună credință le-ar fi putut presupune și ordonă ca armatele să ia măsuri pentru a se institui îndată o comisie care să evalueze pagubele și să achite, în contul celor vinovați, stricăciunile, iar comandanților de coloane și formațiuni de servicii vinovați, precum și comandantului batalionului de pionieri care a intrat în panică, să li se aplice art. 58.

Printre cei găsiți vinovați de devastarea culturilor au fost și oameni din coloanele de transport muniții ale lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Negreanu, din Regimentul 1 grăniceri și din Batalionul 1 pionieri ai lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Naum.

Pentru toate neregulile, pagubele și lipsa de disciplină, generalul Antonescu, arhicunoscut justițiar, ordonă să se facă o severă anchetă, după care ofițerilor vinovați să li se aplice același art. 58.

Printre cei găsiți vinovați de devastarea culturilor au fost și oameni din coloanele de transport muniții ale lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Negreanu, din Regimentul 1 grăniceri și din Batalionul 1 pionieri ai lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Naum. Pentru toate neregulile, pagubele și lipsa de disciplină, generalul Antonescu, arhicunoscut justițiar, ordonă să se facă o severă anchetă, după care ofițerilor vinovați să li se aplice același art. 58. În consecință pentru toate neregulile găsite în spatele comandamentului „Flamura”, „s-a ridicat comanda comandantului acestei mari unități și s-a scos din funcție șeful de stat major”⁹.

S-au constatat și cazuri când unii soldați au împușcat civili, pentru agresiuni inexistente, ceea ce a determinat conducerea armatei să atragă din nou atenția și să precizeze, că măsurile contra agresorilor vor fi luate doar de autorități și de comandanții unităților, numai în caz de vădită agresiune și sabotaj. Dacă aceste ordine nu vor fi respectate, „soldații care vor fi prinși că execută singuri, fără să fie atacați, deci în legitimă apărare, vor fi sancționați pe loc, fără cruțare”¹⁰. La rândul său, Comandamentul militar al municipiului Iași a constatat, că unii ofițeri au rechiziționat

⁷ Ibidem., fond 3831, dosar 3799, f. 18-21.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem., f. 34.

pe teritoriul respectiv clădiri și alte materiale, producând încurcături în relațiile de serviciu cu trupele germane, fapt pentru care se cere ofițerilor trimiși de Marile Uniuni să se prezinte mai întâi la Comandamentul militar al municipiului Iași¹¹.

Diferende mult mai serioase în relațiile cu trupele germane s-au ivit din cauza comportamentului acestora din urmă. De exemplu, după eliberarea orașului Cernăuți, trupe sau diferite formațiuni germane s-au aflat sau erau venite în special în zona pentru a organiza capturi. Documentul relevă o adevărată „concurență”, din moment ce „formațiunile germane au venit însoțite de camioane și au ridicat totul imediat, deși orașul Cernăuți, oraș românesc, a fost eliberat de trupele române”¹².

Printre adversari, documentele îi citează pe ucrainenii, polonezii, și ruși pe care statul sovietic i-a adus, mai ales din regiunea Lemberg-Rawa-Ruska, populație caracterizată ca fiind „murdară și lipsită de orice sentiment românesc”. Această populație fusese adusă în Basarabia în locul germanilor „retrași anul trecut” (1940), precum și în locul românilor basarabeni pe care rușii i-au ridicat și deportat sau executat. La aceștia „trebuie adăugați și rușii, ucrainenii și evreii care existau în Basarabia încă dinainte de 1940, cu defectele binecunoscute”¹³. De asemenea, se semnalează că populația din Basarabia nu era în întregime sigură, deoarece inamicul în retragere a lăsat aici elemente comunizate care să lucreze contra armatei și să producă tulburări și acte de sabotaj. În consecință, trebuia ca unitățile militare să fie deosebit de atente atât în trecere, cât și în staționare în diferite localități, luând toate măsurile de siguranță. Acolo unde situația părea a fi mai periculoasă armata urma să ia ostateci¹⁴. La prima vedere, nesiguranța provocată de o parte a populației băștinașă a Basarabiei, ar putea părea cel puțin surprinzătoare. Realitatea poate confirma cele constatate deoarece, printre altele: „Mulți preoți și învățători s-au refugiat, au fost executați sau au fost deportați; alții s-au bolșevizat și au plecat în Rusia odată cu armata inamică. Unele biserici și școli au fost incendiate sau pângărite de bolșevici”¹⁵. Ca urmare, s-a propus din partea conducerii armatei, să se numească, de urgență, personalul necesar care să vină, după instalarea jandarmeriei, pentru educarea poporului, în timp ce unitățile militare au organizat deja slujbe religioase¹⁶.

Interesantă ni se pare evoluția exprimării atitudinii ucrainenilor față de români. În timp ce un grup de 182 ucrainenii din județul Storojineț au cerut autorizații de a părăsi țara pentru a merge pe teritoriul fostei Polonii, unde, spuneau ei, se forma o armată ucraineană care să lupte contra bolșevismului¹⁷, în rândurile ucrainenilor din Cernăuți se vădea, deși în mod rezervat, o atitudine antiromânească. Această atitudine a evoluat către ideea organizării unui plebiscit. În acest scop conducătorii ucrainenii, prin agenții lor, pregăteau populația de la sate, făcând propagandă de la unul la altul¹⁸.

¹¹ Idem., fond Armata a 3-a, dosar nr. 306, f. 131.

¹² Idem., fond 3831, dosar nr. 3799, f. 28-29.

¹³ Ibidem., dosar nr. 3768, f. 1.

¹⁴ Ibidem., dosar nr. 3799, f. 16.

¹⁵ Ibidem., dosar nr. 3768, f. 1.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem., dosar nr. 3823, f. 153.

¹⁸ Ibidem., f. 198.

În același timp, armata română se confrunta cu atacuri din partea inamicului și a unei părți din rândul populației civile asupra depozitelor de alimente și de materiale de război, părăsite de inamicul în retragere, atacuri asupra populației civile, a soldaților români și germani, acțiuni de sabotaj sau spionaj, fapte de care regimul și propaganda sovietică nu erau străine. De exemplu un bogat material de propagandă comunistă, lăsat de trupele sovietice a fost găsit în pădurea Rădeni, județul Bălți.

Față de asemenea situații, conducerea armatei române procedează gradual, de la critici formulate la adresa secțiilor de propagandă de la Marele Cartier General până la lansarea de manifeste pe Frontul de Răsărit și, în final, la anunțarea pedepselor ce vor fi aplicate celor vinovați.

Astfel, din Telegrama „Patriei” către „Ialomîța” din data de 2 iulie 1941, strabate sentimentul de nemulțumire față de secțiile de propagandă de la Marele Cartier General și armate a căror acțiune nu era remarcată deloc¹⁹. Erau vizate, în special, echipele cinematografice care nu au fost văzute nicăieri și care, cu ironie presupunea „Patria”, probabil că luau scene în birourile „Ialomîței”. Drept urmare, ele trebuiau împinse în prima linie, acolo unde se desfășurau acțiunile principale care meritau să fie reproduse²⁰.

Pe lângă relevarea faptelor de arme, propagandei îi revenea și misiunea de a mobiliza sentimentul românesc al populației din Basarabia, prin lansare de manifeste. Apelându-se la sentimentul de fraternitate românească, se sublinia că rușii văzându-se peste tot bătuți și în disperare „vă înarmează ca să luptați contra fraților voștri care au venit să vă elibereze”. În replică, se făcea îndemnul: „Nu trageți în armata română ci îndreptați armele contra sovietelor și evreilor care v-au înarmat. Demascați pe toți cei care rămân în spatele frontului pentru a trage pe furis în armata română sau a produce acte de sabotaj”²¹. Arătând, potrivit realității, că armata rusă este, în cea mai mare parte, distrusă pe întregul front de la Marea Baltică până la Marea Neagră, comunicatul cerea ca manifestele lansate în zona încă neocupată a Basarabiei să sublinieze că armata rusă „a pierdut până acum 400 000 de prizonieri, iar materialul capturat sau distrus se ridică la 7615 care blindate și tancuri, 4423 tunuri, 6233 avioane”. Aceste date trebuia să servească drept suport convingerii că „Basarabia va fi în curând în întregime recucerită” și că „rușii nu au nici cea mai mică șansă de a putea rezista mult timp”. De aceea, populația trebuia să știe că acela care a fraternizat și a servit interesele armatei sovietice va suferi consecințele faptelor sale²².

Erau sancționați și cei care aveau cunoștință de asemenea agresiuni sau acte de sabotaj ori spionaj și nu le-au denunțat imediat autorităților militare și civile.

Toate aceste măsuri constituiau răspunsuri la acțiunile de jefuire a depozitelor de alimente și de materiale de război lăsate de inamic în retragere și care, în concepția autorităților românești, urmau să devină proprietatea statului și să fie folosite pentru nevoile generale de aprovizionare, stabilite de autoritățile administrative și militare. În

¹⁹ *Ibidem.*, dosar nr. 3799, f. 9.

²⁰ *Ibidem.*, dosar nr. 3823, f. 198.

²¹ *Ibidem.*, dosar nr. 3799, f. 23. (Comunicatul „Patriei” către „Ialomîța”, înregistrat la M. C. G., Secția Servicii, Eșalonul I, cu nr. 1333, din 6 iulie, 1941).

²² *Ibidem.*, f. 42 (Comunicatul „Patriei” către „Ialomîța”, Secția Operațiilor, înregistrat de aceasta cu nr. 1909 / 11 iulie 1941, și transmis mai departe Secțiilor 1, 2, 3, 4, Propagandă sub semnătura Șefului M. C. G., General C. A., Alexandru Ioanîțoiu).

acest context, populației civile îi revenea datoria nu numai de a preda imediat materialele pe care și le-ar fi însușit ci și de a indica autorităților locul unde acestea se găseau depozitate sau ascunse. Altfel, cine contravenea dispozițiilor respective urma să fi imediat judecat și sancționat²³.

Prezența „agresivă” a termenilor de „judecare”, „sancționare”, „condamnare” își găsea sorgintea în ceea ce se petrecea pe front și în spatele acestuia, și anume distrugerii, jefuiri, sabotaje sau acte de spionaj.

Un exemplu este orașul Cernăuți (unde rușii lăsaseră 20 de vagoane cu carne conservată) care avea un aspect sinistru. Unele clădiri din centrul orașului au fost incendiate sau distruse, calea ferată demontată din loc în loc, legăturile telefonice și centrala telefonică au fost distruse²⁴ de asemenea, iar depozitele și magazinele au fost în cea mai mare parte, jefuite de soldații sovietici și de o parte a populației.

O sugestivă apreciere asupra acestei stări de lucruri aparține lui C. Kirilescu: „Toate clădirile principale, în frunte cu Palatul Metropolitan, sunt intacte, acesta fiind numai devastat, profanat și jefuit de odorele scumpe ale capelei sale; de asemenea au fost jefuite toate prăvăliile din centrul comercial. A fost dinamitată centrala ce furniza curent electric tramvaielor, orașului și câteva mori... Repeziciunea acțiunii armatei române n-a dat armatelor sovietice și bandelor de distrugători organizate, răgazul de a aplica frumosului oraș soarta tragică ce a distrus peste câțva timp orașele basarabene”. Prin urmare, doar intervenția armatei a reușit să oprească jaful și să asigure ordinea²⁵.

Iată ce consemnează, în continuare, în acest sens, Raportul Informativ al Marelui Stat Major, Secția a III-a, din 9 iulie 1941:

„După ocuparea orașului Herța s-au găsit 4 vagoane făină, pe care le-a luat armata; în comuna Săliștea, județul Hotin, s-a găsit un mare depozit cuprinzând: 5 vagoane ouă, 2000 păsări, 100 vagoane făin presat, 10 vagoane conserve de ouă în frigider special, 1 vagon cu conserve de păsări, 45 porci vii, 1 presă cu motor; trupele depășind aceasta zonă populația s-a dedat la jaf²⁶.”

O informație cu conținut similar aparține delegatului de la Iași pentru Chișinău care raporta, că și pe axa Fălești-Bălți, se găseau depozite rămase de la ruși pe care populația începuse să le jefuiască²⁷.

Aceeași constatare și în cazul unor avioane, căzute pe teritoriul nostru, care, au fost descompletate de piese utile, motoare, aparate de zbor etc... De aceea, s-a cerut Subsecretariatului Aerului să intervină urgent și să trimită peste tot delegați pentru a pune în siguranță tot materialul care mai putea fi utilizat²⁸.

Departa de a fi rigidă, conducerea statului român asigura că, în teritoriile eliberate vor fi desființate colhozurile și se va institui din nou libertatea culturii

²³ *Ibidem*., f. 33 (Comunicatul „Patriei” transmis de General C. A., Alexandru Ioanițiu, după Telegrama nr. 337 din 8 iulie 1941).

²⁴ *Idem*., fond 5417, dosar nr. 994, f. 34-35 (Nota Informativă din 7 iulie 1941, de la M. C. G., Secția a 2-a, Biroul I).

²⁵ Constantin Kirilescu, *op. cit.*, p. 243.

²⁶ A.M.R., fond M. C. G., dosar nr. 3799, f. 28, (Raportul „Flamura” către „Patria” și „Ialomița” înregistrat la M. C. G. Secția 4 Servicii, Eșalonul I, cu nr. 1494 din 8 iulie 1941).

²⁷ *Idem*., fond 5418, dosar nr. 1910, f. 8.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Idem*., fond M. C. G., dosar nr. 3799, f. 37 (Comunicatul nr. 357 din 9 iulie 1941, transmis de „Patria” către „Ialomița”).

pământurilor și a circulației banilor, situație în care, „statul își va rezerva numai controlul producției și al prețurilor”³⁰. Este, credem noi, evidentă intenția de desființare a sistemului economic centralizat în favoarea unei economii de producție și desfășurare liberă, dar nu anarhică.

Faptul că numai o mică parte a populației civile de pe Frontul de Răsărit avea o atitudine antiromânească este demonstrat și de insistența cu care s-a intervenit pe lângă generalul Antonescu, ca Divizia a 7-a să fie lăsată mai departe ca trupă operativă spre est și să nu fie imobilizată pentru o misiune secundară, într-un teritoriu locuit în marea sa majoritate de populație românească, Bucovina. Era vorba de intenția Armatei a 11-a germană de a lăsa în Bucovina, ca trupă de ocupație, Divizia a 7-a, intenție cu care subșeful „Jalomiței”, generalul Nicolae Tătăranu, nu era de acord, în temeiul celor mai sus menționate³¹.

Declanșarea celui de-al doilea război mondial și cu deosebire participarea armatei române pe Frontul de Răsărit a determinat, în rândul românilor, complexe stări de spirit, stări ce țineau de factorii obiectivi și subiectivi, antrenați în evenimente și, în consecință, tot atâtea forme de manifestare.

Trebuie subliniat, totuși, din capul locului, că opinia publică românească era, în covârșitoarea ei majoritate, pentru eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei. Agresiunea sovietică din iunie 1940 și brutalitatea ei nu fuseseră de fel uitate. Aceeași opinie publică știa că presiunile militare și politice ale sovietelor împiedicaseră, în august 1940, apărarea frontierei de vest, față de revendicările teritoriale ale Budapestei. E drept că presiunile Berlinului fuseseră atunci și mai directe și impuseseră „arbitrajul”, de fapt dictatul, de la Viena (30 august 1940).

Acum conjunctura se inversa. Cancelarul Reich-ului hotărâse atacul împotriva Uniunii Sovietice. Dată fiind și forța Wehrmacht-ului, opinia publică gândea, că printr-o campanie rapidă, amenințarea de la Răsărit va putea fi în sfârșit înlăturată³². Convins de o asemenea perspectivă era și generalul Ion Antonescu, care, la 12 iunie 1941 afirma, că forța de rezistență a armatei roșii nu trebuia apreciată prea mult deoarece populația din U.R.S.S. „își dorește eliberarea” iar „spațiul ca aliat al Rusiei este eliminat acum de către motorul din aer și de pe pământ” al armatei germane³³. Liderii opoziției împărtășeau sentimente amestecate. Dorința și vrerea de a elibera Basarabia și nordul Bucovinei de o parte. Incertitudine și îngrijorare de altă parte. Aceste stări proveneau din faptul că România era angrenată acum într-un conflict continental, deși obiectivul ei era cu totul limitat și anume refacerea hotarului de răsărit pe Nistru³⁴. Documentele de arhivă dezvăluie sentimente de aprobare și de susținere ca și sentimente de nesiguranță și de îngrijorare și în rândul populației civile.

Sprijinul moral și material din partea populației civile demonstrat de documente se exprimă sub diverse forme care, în esență, exprimă starea de spirit a celui timp: „Starea de spirit a populației se menține bună”, stare de spirit pe care, la

³⁰ *Ibidem.*, dosar nr. 3823, f. 200 (Buletinul de Informații din 23 iulie 1941, Serviciul de Informații de la Președinția Consiliului de Miniștri).

³¹ *Idem.*, fond M. St. M., dosar nr. 2069, f. 54 (Adresa nr. 1620 din 8 iulie 1941, ce cuprinde Raportul „Jalomiței” către „Patria”, semnat de subșeful „Jalomiței”, generalul Nicolae Tătăranu).

³² Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 94-95.

³³ Antonescu-Hitler, *Correspondență...*, I, p. 104.

³⁴ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 95.

momentul respectiv, Ministerul Finanțelor o particulariza subliniind, că „funcționarii săi au găsit imboldul patriot ca să-și dubleze efortul pentru a suplini lipsa celor plecați pe front“. În acest sens „majoritatea, cu mult entuziasm și din proprie inițiativă, a subscris pentru întreținerea familiilor ostașilor“. Exemplificând, Ministerul Finanțelor menționează funcționarii de la Oficiul central de licitații „care au cerut să li se rețină lunar, salariul pe o zi pentru fondul de ajutor al răniților și al familiilor ostașilor căzuți la datorie pentru întregirea țării“. Merită a fi subliniată constatarea de ansamblu, pe care o face Ministerul de Finanțe, privind poziția contribuabililor față de război care „își îndeplinesc îndatoririle către fisc fără rezerve și din tot sufletul“³⁵. Informații similare sunt transmise Președinției Consiliului de Miniștri în data de 23 iulie 1941, prin care se înștiințează că: „Populația românească primește în liniște veștile de pe front și manifestă multă atențiune față de răniții sosiți în interior“. Mai mult decât grăitor este conținutul unei scrisori, trimisă pe front, din care străbate îndemnul și încrederea în justețea faptelor: „Cu sfânta cruce în gând, cu atotputernicul Dumnezeu în inimă, cu credința că veți zdrobi balaurul roșu, cu urechea la comandă și cu ochii la inamic, veți păși victorioși cu credința în Christos și biserica lui“³⁶. Pe fondul aceleiași stări de spirit se înscriu și cereri de încorporare voluntară. Ele sunt și mai sugestive cu cât aparțin chiar celor două generații: generația primului război mondial și, apoi, a celui de-al doilea război mondial. Astfel, Marele Cartier General înregistrează, pe Ordinul de zi nr. 11 din 15 iulie 1941, cererea sergentului Olteanu Petre, contingentul 1925, din Regimentul 5 Dorobanți, de a fi concentrat și trimis pe front, precum și cererea caporalului Stoica Badea, contingentul 1912, din același regiment, care a cerut să fie mobilizat și repartizat la unitatea operativă. Caporalul Stoica Badea precizează, fapt demn de subliniat, că mai are doi fii mobilizați, în același regiment, ambii la partea operativă. Cererile au fost aprobate, iar ei încadrați, primul la Compania a 12-a, iar cel de-al doilea la Compania a 2-a, lângă unul din fiii săi.

Sensibil și atent la asemenea fapte, „Ministrul Apărării Naționale, General de Corp de Armată, adjutant I. Iacobici ordonă citarea, prin Ordin de zi pe armată, a sergentului T. R. Olteanu Petre și a caporalului Stoica Badea“.

Există însă documente (Buletinul de Informații de la Marele Cartier General, din 21 iulie 1941, orele 20⁰⁰)³⁷ care, pe lângă sprijinul populației și împlinirea datoriilor, consemnează și greutăți: inflația, lipsa alimentelor de primă necesitate, salarii mici, scăderea puterii de cumpărare, precum și greutăți în aprovizionare. Astfel, funcționarii așteptau cu nerăbdare emiterea unei declarații din partea guvernului, cu privire la stabilizarea prețurilor la articolele de primă necesitate și mărirea salariilor iar pentru lucrătorii fabricilor din Moldova, care întâmpinau greutăți, Inspectoratul Industrial Iași propunea ca aprovizionarea cu alimente a acestor lucrători să fie sprijinită de stat și să se facă prin oficiile județene de aprovizionare³⁸.

Pe lângă astfel de greutăți, provocate de războiul în plină desfășurare, sunt și altele, provocate de o campanie defetistă ce se duce în spatele frontului, cu sau fără

³⁵ A.M.R., fond. M. C. G., dosar nr. 3823, f. 75 („Buletinul de Informații” de la M. C. G., din data de 21 iulie 1941, orele 20:00).

³⁶ *Ibidem*, f. 196. („Buletinul de Informații” de la M. C. G., din data de 23 iulie 1941, înaintat Președinției Consiliului de Miniștrii).

³⁷ *Idem.*, fond Armata a 3-a, dosar nr. 306, f. 75.

³⁸ *Ibidem*.

intenții. Ca răspuns, Comunicatul dat de Marele Cartier General, la 9 iulie 1941, din ordinul generalului Ion Antonescu, să se facă un control sever al spatelui frontului deoarece „oamenii fără ocupații bine precizate, la sosirea răniților în gări, îi plâng în loc să îi încurajeze, imaginează dureri și lipsuri inexistente”³⁹.

Pe aceeași coordonată se situează și următoarea informație: În județul Iași, circula zvonul, care neliniștea populația, că recolta nouă de grâu va fi blocată de către un delegat al armatei române și de unul al armatei germane, „lăsând proprietarilor strictul necesar pentru hrană și sămânță, și că toate vitele vor fi ridicate, cu excepția celor necesare”⁴⁰ efectuării lucrărilor agricole.

Războiul purtat de România pe Frontul de Răsărit reliefează însă și profunde valori de spirit de încredere și, totodată, de solidaritate.

Un asemenea exemplu îl oferă tinerii români din comunele maieriste și muntele Șimleului, județul Sălaj, care au refuzat să se prezinte la unitățile militare maghiare, la care au fost chemați, cerând să fie trecuți în România, ca să lupte în armata română deoarece ei nu știu limba maghiară⁴¹. Necunoașterea limbii maghiare era, credem noi, un pretext. Adevăratul motiv consta în dorința de a participa la război alături de frații lor.

Solidaritatea națională era accentuată și de dorința românilor din Banatul iugoslav de a lupta voluntar pe frontul basarabean. În acest sens „Marele Cartier General, Eșalonul 2, a primit de la Corpul 6 Armată, la 17 iulie 1941, tabelele nominale de voluntari români din Banatul iugoslav, care doresc să lupte pe frontul basarabean. S-au înscris în total 512 voluntari dintre care, reducând pe cei în vârstă de peste 40 de ani și cei care nu au făcut serviciul militar, rămân înscrși 282 voluntari dintre care: 4 ofițeri, 7 subofițeri și 271 trupă. Marele Cartier General a intervenit la Misiunea Militară Germană din România pentru a ușura trecerea acestor voluntari din Banatul iugoslav în România”⁴².

Pe o poziție favorabilă lui Antonescu și României se situau și intelectualii minoritari germani din Timișoara care apreciau, că „numirea Domnului General Ion Antonescu la Comanda forțelor germano-române este fără precedent în armata germană și arată că românii au câștigat nu numai încrederea dar și iubirea Cancelarului Hitler” (Notă informativă de la M.C.G. din 10 iulie 1941)⁴³. Acest fapt îi determina să afirme, cu toată convingerea, că România urma să fie refăcută în condiții mult superioare celor din prezent, spre deosebire de Ungaria care era grav compromisă față de Germania. Intelectualii minoritari germani din Timișoara gândeau, credem noi, asemenea lui Antonescu, la refacerea României și în consecință la anularea Dictatelor din 26-28 iunie și 30 august 1940.

La rândul lor „sașii din Bistrița sunt din ce în ce mai nemulțumiți de purtarea autorităților maghiare și cer să fie repatriați în România sau Germania”⁴⁴. Consemnând „purtarea autorităților maghiare” documentul surprinde preferința sașilor din Bistrița de a fi repatriați în România, Germania ocupând locul al doilea ca opțiune. Primatul

³⁹ Idem, fond M.C.G. dosar nr. 3799, f. 36.

⁴⁰ Ibidem, dosar nr. 3823, f. 24. („Buletinul de Informații” de la M.C.G., din 16-17 iulie 1941).

⁴¹ Ibidem, f. 76-79 („Buletinul de Informații” de la M. C. G., din 21 iulie 1941, orele 20⁰⁰).

⁴² Ibidem., f. 198.

⁴³ Ibidem., f. 79.

⁴⁴ Ibidem., f. 76 („Buletinul de Informații” de la M. C. G., din 21 iulie 1941, orele 20⁰⁰).

României în acest raport poate demonstra, credem noi, sentimentul sașilor de apartenență la acest spațiu și credința că statul român le poate oferi suficientă protecție în condițiile în care sunt convinși de obținerea victoriei armatelor germane și române pe Frontul de Răsărit.

În concluzie, urmărind evoluția evenimentelor și a stărilor de spirit pe Frontul de Răsărit, în prima fază a războiului, structura demersului s-a conturat pe parcursul cercetării, ținând seama de raportul dintre mersul faptelor și valoarea materialului oferit de lucrările de specialitate și îndeosebi de documentele de arhivă militară.

Printre altele, cercetarea ne-a atras atenția asupra atitudinii principiale a generalului Ion Antonescu privind starea disciplinară, ordinea de pe front și din spatele acestuia. Respectarea disciplinei, fără a face deosebiri, era pentru Conducătorul statului român, lipsită de subiectivism și echivoc.

Bazat pe cercetarea de arhivă, materialul a dorit, de asemenea, să surprindă mentalitățile, stările de spirit și atitudinile exprimate în rândurile opiniei publice românești de dincolo și de dincoace de Prut, cât și cele găsite la nivelul locuitorilor de cetățenie ucraineană, rusă, germană etc. Cercetarea confirmă, cel puțin până în acest moment, pe lângă anumite atitudini antiromânești, un plinar sentiment de solidaritate națională exprimat și de românii de pe teritoriul iugoslav și, cu deosebire, de cetățenii de etnie germană din diferite zone ale spațiului românesc.

Materialul de față și intențiile de viitor vor să întregască tabloul informațiilor, despre participarea armatei române pe Frontul de Răsărit, cu noutăți referitoare la raporturile dintre armată și populația civilă, dintre armata română și armatele aliate, precum și cu documentări, care conțin expresii și atitudini ale stării de spirit din spațiul și perioada tratată în contextul evenimentelor respective.

Conștienți că cele relatate nu sunt definitive, că ele pot fi și trebuie îmbunătățite, că în lămurirea unor chestiuni, discuția nu se consideră încheiată, socotim binevenite orice sugestii și informații menite a înlătura eventualele semne de întrebare sau ambiguități.

LES RAPPORTS DE L' ARMÉE ROUMAINE AVEC LA POPULATION CIVILE
DE BESSARABIE ET DU NORD DE LA BOUKOVINE;
DES ASPECTS DE L' ÉTAT D' ESPRIT. 22 JUIN - 26 JUILLET 1941

Résumé

Pendant les années de la deuxième guerre mondiale, la question de la Bessarabie et du nord de la Boukovine était au centre des préoccupations du monde diplomatique et, pendant la première période (22 juin-26 juillet 1941) au centre des actions militaires. Cette question a constitué le pilier central du désir et de l'espoir de libération, non seulement de l'administration de l'Etat, mais aussi de l'opinion publique, dans ça majorité dominante. La guerre de la Roumanie sur le front de l'est et surtout la participation de son armée à la libération de la Bessarabie et du nord de la Boukovine a constitué pendant quelques décennies un sujet moins présent dans la littérature de spécialité de notre pays. Mais, lorsqu'on a abordé cette question, la participation de l'armée roumaine à la libération de la Bessarabie et du nord de la Boukovine a été traitée, surtout pendant les années '50, pour impérialiste. Mais on peut retrouver pourtant cette question dans les ouvrages aparus dans l'Europe occidentale et dans les États-Unis.

Ensuite, on précise que notre recherche se propose de découvrir et de valorifier un matériel documentaire important, provenant surtout des Archives Militaires Roumaines de Pitești, concernant plusieurs aspects moins abordés et même négligés dans la littérature de spécialité.

On a eu en vue spécialement l'évolution de l'état d'esprit sur le Front de l'Est.

Entre autres, l'investigation nous a attiré l'attention à quelques aspects intéressants de cette problématique. On a remarqué, par exemple, l'attitude principale du général Ion Antonescu quant à l'état disciplinaire et à l'ordre sur le front et derrière le front. Le respect de la discipline, sans faire des différences, était pour I. Antonescu et son armée, dépourvu de subjectivisme et d'équivoque.

Notre démarche décennies a essayé aussi de surprendre les mentalités, les états d'esprit et les attitudes exprimés par l'opinion publique roumaine de tous les deux côtés de Prut, et aussi ceux qu'on pouvait retrouver au niveau des habitants de nationalité ukrainienne, russe, allemande etc. L'investigation confirme, au moins jusqu'à ce moment, à côté des sentiments anti-roumains, un sentiment évident de solidarité nationale exprimé par les Roumains du territoire yougoslave et surtout par les citoyens de nationalité allemande du territoire roumain tout entier.

On sait bien que tout ce qu'on a y présenté n'est pas définitif, qu'on peut et on doit l'amender encore, que la discussion ne peut pas être considérée comme achevée, on compterait sur toute sorte de suggestion et information vouées à écarter les ambiguïtés.